

Paweł Nieczuja-Ostrowski

"Metodologiczne i filozoficzne podstawy politologii. Zarys wykładu", Arkadiusz Modrzejewski, Gdańsk-Elbląg 2011 : [recenzja]

Studia Elbląskie 13, 419-423

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arkadiusz Modrzejewski, *Metodologiczne i filozoficzne podstawy politologii. Zarys wykładu*, Oficyna „OKO”, Gdańsk – Elbląg 2011, ss. 120.

Wśród wciąż aktualnych problemów w procesie kształcenia przyszłych badaczy rzeczywistości społecznej i politycznej znajdują się zagadnienia związane z metodologią i filozofią nauki, a szczególnie z metodologią i filozofią nauk o polityce. Poznawanie tej problematyki często przysparza studentom wiele trudności. Jednak zgłębiania wiedzy metodologicznej przez przyszłych politologów jest niezbędne do pełnego zrozumienia specyfiki własnej dyscypliny oraz opanowania warsztatu naukowego, a zwłaszcza technik i metod oraz procedur badawczych. Posługiwanie się nimi jest konieczne do właściwego, naukowego rozpoznawania i wyjaśniania rzeczywistości społeczno-politycznej oraz współczesnych wyzwań cywilizacyjnych. Lekceważenie metodologii w tej czynności pozbawia ją miana naukowości i degraduje do poziomu powierzchownego, medialnego komentowania. Praca *Metodologiczne i filozoficzne podstawy politologii. Zarys wykładu*, stanowi próbę scalenia i zsystematyzowania wiedzy z ogólnej metodologii i filozofii nauki, jak i metodologii szczegółowej badań politologicznych, w celu lepszego zrozumienia tych zagadnień przez młodych adeptów nauki o polityce.

Praca składa się z przedmowy, 10 rozdziałów i bibliografii. Podzielono ją na dwie części, tj. zagadnienia ogólne i zagadnienia szczegółowe. W słowie wstępnym wskazano, iż praca jest adresowana przede wszystkim do studentów jako skrypt akademicki. Ujawnia się to w konstrukcji rozdziałów, które są propozycją wykładów, wzbogaconych na zakończeniu o dotyczące przedstawionych zagadnień pytania konwersatoryjne oraz literaturę uzupełniającą.

W części poświęconej zagadnieniom ogólnym podjęto się omówienia podstaw refleksji metanaukowej, specyfiki poznania naukowego, prawdy jako celu naukowego, języka naukowego oraz relacjami między tradycją a rozwojem nauki/tradycją w rozwoju nauki.

W rozdziale pierwszym zajęto się podstawami refleksji metanaukowej. Ważną kwestią stało się tu wyjaśnienie pojęcia metanauka i przybliżenie klasyfikacji dyscyplin metanaukowych. Wskazano, że dyscypliny te mają charakter zarówno apragmatyczny (metanauki czyste), tj. koncentrują się na poszukiwaniu istoty, determinantów i właściwości nauki, jak i praktyczny (metanauki stosowane), dotyczący właściwego postępowania badawczego. Przybliżono takie dyscypliny metanaukowe, jak: 1) filozofię nauki, 2) epistemologię nauki, 3) metodologię nauk, 4) logikę

nauki, 5) historię nauki, 6) psychologię nauki, 7) socjologię wiedzy. Wskazano też na istnienie polityki naukowej oraz ekonomii nauki.

Ważne miejsce w rozdziale zajęła kwestia świadomości metodologicznej, jako warunku koniecznego do uprawiania nauki. Przybliżono też filozoficzne podstawy nauki, wskazując iż filozofia jest źródłem wszelkich nauk szczegółowych. Rozumienie i funkcje nauki determinowane są przez trzy wielkie tradycje filozoficzne: platońsko-arystotelowska (obiektywistyczna teoria nauki), kartezjańsko-kantowska (teorie subiektywizujące) oraz pozytywistyczna (sensualizm). Pokreślono, iż przedmiotem filozofii politologii jest nauka o polityce, a nie polityka. Ważnym dla badacza rzeczywistości politycznej jest opowiedzenie się za określonym filozoficznym paradygmatem naukowości, który determinuje postawę metodologiczną.

W rozdziale drugim podjęto się wyjaśnienia specyfiki poznania naukowego. Na wstępie przybliżono pojęcie nauki, którą z perspektywy metanaukowej refleksji filozoficznej i metodologicznej rozumie się, jako metodyczne poznawanie rzeczywistości, którego celem jest uzyskanie obiektywnej i prawdziwej wiedzy o przedmiocie poznania. Wskazano różnicę pomiędzy wiedzą naukową a wiedzą potoczną, będącą luźnym i przypadkowym powiązaniem twierdzeń i sądów w wyniku przypadkowości doboru spostrzeżeń i informacji oraz braku systematyczności i krytycznej analizy zebranego materiału faktograficznego. Nie zanegowano jednak wartości wiedzy potocznej (zdroworozsądkowej), jako początku (bodźca, inspiracji) poznania naukowego. O naukowości poznania, w tym o naukowym charakterze badań, decydują obiektywne cechy, jako kryteria poznania naukowego: metodyczność, obiektywizm, celowościowość, racjonalizm, adekwatność, krytycyzm, komunikatywność, sprawdzalność, adogmatyzm, progresywność. Zaprezentowano też klasyfikację nauk, przybliżono podział nauk według kryterium przedmiotowego, stopnia teoretyzacji oraz pragmatyzmu.

W rozdziale trzecim zaprezentowano problem prawdy w poznaniu naukowym. Przybliżono odmienne stanowiska realistów i instrumentalistów, toczących spór o to, czy ostatecznym celem nauki jest prawda. Ważne miejsce w rozdziale zajęło omówienie trzech znaczących koncepcji prawdy: klasycznej, subiektywizującej oraz koherencyjnej. W klasycznej teorii prawdy ujawnia się problem tzw. kryteriów prawdy. Wyróżnia się wśród nich: przedmiotową oczywistość bytu, praktykę (pragmatyzm) i metajęzyk. W koncepcji aproksymacyjnej zakłada się istnienie prawdy absolutnej. W teorii poznania naukowego istotne miejsce zajmują przedstawiciele nurtów subiektywizujących i relatywizujących, ale formułowane w ramach nich koncepcje (ewidencji oraz konwencjonalizmu), nie mają zastosowania w nauce; odkrycia naukowe nie są wynikiem akceptacji większości. W neopozytywistycznej koherencyjnej koncepcji, kryterium prawdy ma charakter wyłącznie logiczny i o prawdziwości decydują jedynie względy formalne.

W rozdziale czwartym podjęto kwestię języka naukowego, jako ważnego narzędzia w procesie poznawczym. Przybliżono pojęcie i klasyfikację języka oraz jego style: potoczny, naukowy, urzędowy i artystyczny. Ukazano też relacje pomiędzy językiem, myśleniem i rzeczywistością. Zaznaczono, iż w zależności od stanowiska filozoficznego, w języku upatruje się narzędzia poznania rzeczywistości lub też jej kreacji.

Podjęto też kwestię kultury języka naukowego i określenia jego konstytutywnych cech. Wskazano, iż komunikat naukowy powinien wyróżniać się takimi cechami jak: abstrakcyjność, bezosobowość, obiektywność, logiczność, ścisłość. Za językoznawcą Jolantą Maćkiewicz wyróżniono: 1) jasność i zrozumiałość, 2) precyzyjność, 3) prostotę, 4) zwięzłość, jako cechy dobrego stylu naukowego. Ukazano, iż podobnie jak każda dyscyplina naukowa, własny język posiada też politologia. Nie należy go utożsamiać z językiem polityki, choć wpływają one na siebie nawzajem.

W rozdziale piątym „Tradycja a rozwój nauki” zaprezentowano kwestię miejsca autorytetu naukowego w nauce i kształtowaniu nowych pokoleń badaczy. Przedstawiono warunki, które wpływają na uznanie uczonego przez środowisko naukowe za autorytet. Podjęto też kwestię stałego rozwoju nauki, jako jej cechy konstytutywnej. Dokonano w tym celu omówienia dwóch przeciwstawnych stanowisk określających postęp naukowy, tj. ewolucjonizmu i rewolucjonizmu. Uzupełniono je o stanowiska Lakatosa (Imre Lepsitz), który wprowadził kategorię programu badawczego oraz Paula K. Feyerabenda, autora zasady anarchizmu metodologicznego oraz modelu alternatywnego.

W części drugiej, poświęconej zagadnieniom szczegółowym, obejmującej pozostałe pięć rozdziałów, zaprezentowano miejsce politologii w świecie nauk, kluczowe problemy filozoficzno-metodologiczne w badaniach politologicznych, znaczenie teorii w nauce o polityce, wybrane orientacje metodologiczne w badaniach politologicznych, prognozowanie w politologii.

W rozdziale szóstym ukazano przedmiot i funkcje badań politologicznych. Zwrócono uwagę na kwestię wieloznaczności pojęcia „polityka”. Wskazano też różnice pomiędzy politologią a wiedzą potoczną o polityce. Przedmiotem zainteresowania politologii są takie zagadnienia jak: teoria polityki, instytucje polityczne, partie, grupy i opinia publiczna, stosunki międzynarodowe. W ramach funkcji poznawczej tej nauki wskazano też pod-funkcje: deskryptywną, eksplanacyjną, predykcyjną oraz metodologiczno-oceniającą i integracyjną. W ramach funkcji praktycznej wyodrębniono pod-funkcje: instrumentalno-racjonalizującą i ideologiczną.

Ponadto w rozdziale przybliżono kwestię interdyscyplinarności politologii, która wynika z jej multidyscyplinarnego pochodzenia, wieloaspektowości przedmiotu badań, wykorzystywania dorobku badawczego oraz technik i metod badawczych innych nauk społecznych. Poświęcono też miejsce sposobom prowadzenia badań nad polityką, prezentując, m.in. propozycję systematyzacji ogólnych teorii polityki oraz podstawowe modele badawcze.

W rozdziale siódmym zaprezentowano ujawniające się w badaniach politologicznych główne problemy filozoficzno-metodologiczne. Przedstawiono dylemat wyboru przeciwstawnych stanowisk ontologicznych: ujęcia jakościowego i ilościowego; wskazano równocześnie na ukształtowanie się współcześnie nurtu zwanego pluralizmem metodologicznym, znoszącego dychotomizację metod. Podjęto ponadto zagadnienie perspektywy ontologicznej i epistemologicznej w badaniach politologicznych. Wskazano trzy różne postawy w odniesieniu do rzeczywistości społecznej: pozytywizm, realizm i interpretacjonizm.

Zajęto się też zagadnieniem dwóch przeciwstawnych tradycji tworzenia wiedzy teoretycznej: indukcjonizmem i antyindukcjonizmem. W odniesieniu do politologii,

wybór jednej z nich będzie determinował teorię polityczną albo jako cel badań albo jako kierunek badań empirycznych.

W rozdziale ósmym ukazano rolę teorii w nauce o polityce. Poświęcono w nim miejsce kwestii rozumienia pojęcia „teoria”. W ujęciu politologicznym wyodrębniono dwa typy teorii: 1) w liczbie pojedynczej (teoria polityki), jako subdyscyplina politologii oraz 2) w liczbie mnogiej (teorie polityki lub teorie polityczne). Wskazano, jako kryteria naukowości teorii: prostotę, dokładność przewidywań, ważność, ogólność, abstrakcyjność. Ujęto też warunki strukturalne teorii: sprawiedliwość, systemowość, jednorodność, korespondencję. Zauważono, iż w studiach nad polityką teorie przybierają jedną z trzech postaci: teorii normatywnych, empiryczno-analitycznych, dialektyczno-krytycznych. Uwagę poświęcono również strukturze teorii politycznych, wskazując elementy konstytutywne: 1) pojęcia i ich definicje, 2) zmienne, 3) twierdzenia teoretyczne. Zaznaczono, iż systemy twierdzeń przyjmują generalnie formę aksjomatyczną bądź procesów przyczynowych.

W rozdziale dziewiątym zaprezentowano wybrane orientacje metodologiczne w badaniach politologicznych, takie jak: behawioralizm, podejście historyczne, instytucjonalizm, funkcjonalizm i ujęcia systemowe i decyzyjne oraz badania komparatystyczne. W ujęciu behawioralnym kluczowe jest skupienie się na analizie jednostkowych i zbiorowych zachowań politycznych w celu wyjaśniania rzeczywistości politycznej. Swoistość podejścia historycznego wynika z posługiwania się wyjaśnianiem historyczno-genetycznym oraz zaczerpniętym z historiografii warsztatem naukowym. W podejściu instytucjonalnym przedmiotem zainteresowania badawczego są podmioty tzw. ładu instytucjonalnego (państwo, władza wykonawcza, administracja, legislatura, partie polityczne). Zaznaczono równocześnie ukształtowanie się ujęcia neoinstytucjonalnego. W ujęciu funkcjonalnym uwaga badaczy koncentruje się na analizie systemów społecznych, dokonywanej przy wykorzystaniu skonstruowanego modelu systemowego. W ujęciu decyzyjnym główny obszar badawczy zajmują kwestie podejmowanych decyzji politycznych zarówno w stosunkach wewnątrzpaństwowych, jak i międzynarodowych. Uzupełnienie metod badawczych stanowi metoda komparatystyczna, pozwalająca na uchwycenie podobieństw i różnic w obserwowanych systemach politycznych, strukturach organizacyjnych, instytucjach czy zjawiskach.

W rozdziale dziesiątym przedstawiono kwestię prognozowania w politologii. Prognozowanie, obok deskrypcji i eksplanacji, jest jedną z głównych funkcji poznawczych nauki o polityce. Nie można go jednak właściwie dokonać bez poprzedzającej analizy określonej rzeczywistości i bez właściwej procedury przewidywania. Zaprezentowano następujące metody naukowego przewidywania: 1) heurystyczne, 2) ekstrapolacji trendu i prognozowania w oparciu o model matematyczny z wieloma zmiennymi, 3) predykcji normatywnej, 4) symulacyjne. Uwagę poświęcono też kwestii schematów eksplanacyjno-predyktywnych stosowanych w historiozofii i nauce o cywilizacji. Wskazano na ujęcia funkcjonujące w interpretacji procesu dziejowego: cyklicznych oscylacji, rozwoju linearnego oraz rozwoju „po spirali”.

Wykłady, ujęte w formie rozdziałów, osadzono na starannie zgromadzonej literaturze przedmiotu co ukazuje zestawienie bibliograficzne.

Prezentowana książka zasługuje na uwagę społeczności akademickiej jako syntetycznie przybliżająca wiedzę z ogólnej metodologii i filozofii nauki, a zwłaszcza

z metodologii szczegółowej badań politologicznych. Posiada ona istotny walor edukacyjny, ujawniający się w konstrukcji, w formie wykładów wraz z czytelnie wyodrębnionymi zagadnieniami, wytłuszczonymi kluczowymi wnioskami i definicjami oraz propozycjami pytań konwersatoryjnych. Jest to ważne ze względu na dedykowanie pracy ogólnie studentom. Ponadto dzięki wskazaniu czytelnikowi wagi metodologii w badaniach naukowych oraz określeniu swoistości metodologicznej badań politologicznych, może znacząco wspomóc kształtowanie świadomych badaczy rzeczywistości społecznej i politycznej oraz właściwe opanowanie przez nich warsztatu naukowego.

W ujęciu problemu praca przedstawia się jako uzupełnienie, w bibliotece politologa, takich prac, jak epokowy, z perspektywy studiów politologicznych w Polsce, *Wstęp do badań politologicznych* (Wydawnictwo UG, 1998; wydanie rozszerzone 2008), autorstwa prof. dr. hab. Andrzeja Chodubskiego, czy też wydana w polskim przekładzie *Sztuka prowadzenia badań politycznych*, autorstwa W. Phillipsa Shively'a (Zysk i S-ka, 2001).

W ocenie ogólnej książka jawi się jako istotna pomoc przy studiach politologicznych, zwłaszcza dla studentów i młodych uczonych.

Paweł Nieczuja-Ostrowski